

ZBORNİK REZIMEA

PETA MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O
ASISTIVNIM TEHNOLOGIJAMA I KOMUNIKACIJI -
ASTEK 2023

PROCEEDINGS

5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON ASSISTIVE
TECHNOLOGIES AND COMMUNICATION – ASTEK
2023

Zbornik radova - Peta međunarodna konferencija o Asistivnim Tehnologijama i
Komunikaciji
Beograd, Srbija; 3. novembar 2023. godine

Proceedings of Papers - 5th International Conference On Assistive Tehnologies And
Comunication
Belgrade, Serbia; November 3. 2023.

Glavni urednik /Editor in Charge
Siniša Ranković

Izdavač / Published by
Društvo defektologa Srbije, Beograd / The Society of Special Education of Serbia

Dizajn i obrada teksta / Design and text editing
Miodrag Nedeljković

Mesto i godina izdavanja/ place and year of publication
Beograd 2024. / Belgrade 2024.

Tiraž / Circulation
400 primeraka / 400 copies

ISBN 978-86-84765-64-4

SUORGANIZATORI KONFERENCIJE/ CONFERENCE CO-ORGANIZERS

Društvo defektologa Srbije, Beograd, Srbija
The Society of Special Education of Serbia, Belgrade,
Serbia

PM plus d.o.o.
Profesionalni kongresni organizator, Beograd, Srbija
Professional Congres Organizer, Belgrade, Serbia

ПОЛИТИКЈА
Акционарско друштво

MEDIJSKI POKROVITELJ KONFERENCIJE/ MEDIA SPONSOR
OF THE CONFERENCE

PREDGOVOR

Peta međunarodna konferencija ASistivne TEhnologije i Komunikacija (ASTEK) održana je u Beogradu 03. novembra 2023. u Kongresnom centru hotela „Palas“. I ovoga puta Konferencija je realizovana kombinovano - tradicionalno uživo ali i on-line formatu. Realizovano je 8 plenarnih predavanja, poster sesija sa 11 radova i jedna radionica.

Iskustva i ovogodišnje Konferencije pokazuju da je njena primarna ideja objedinjavanja svih domaćih resursa na polju asistivnih tehnologija, potsticaj njene intenzivnije primene i doprinos unapređenju brige o deci sa smetnjama u razvoju i osobama sa invaliditetom i ovoga puta opravdala očekivanja. Više od 290 učesnika bilo je u prilici da čuje predavanja najeminentnijih stručnjaka iz ove oblasti, kako domaćih tako i predavača iz inostranstva. Zapaženo je gostovanje kolegice predavača dr Sare Muršić iz Velike Britanije, koja je tokom realizovane radionice na najefektniji način demonstrirala neposrednu primenu asistivne tehnologije. Ovo iskustvo ovogodišnje konferencije usmerava potencijalnu temetiku narednih konferencija više u smeru neposrednih prikaza i interaktivnijem participiranju učesnika u realizaciji tematskih sadržaja.

Ostvaren je u potpunosti cilj konferencije, promocija novih tehnoloških dostignuća u oblasti asistivnih sistema namenjenih deci sa smetnjama u razvoju i osobama sa invaliditetom u sinergiji relevantnih naučno-istraživačkih ustanova, strukovnog udruženja, privrede i krajnjih korisnika. Međunarodni karakter Konferencije potvrdio je njeno pozicioniranje na mapu tradicionalnih godišnjih manifestacija u ovoj oblasti.

Siniša Ranković

Predsednik UO Društva defektologa Srbije

ODBORI ASTEK KONFERENCIJE

Organizacioni Odbor

Siniša Ranković

Društvo defektologa Srbije

Petar Mrkić

PM plus d.o.o.

Miodrag Nedeljković

Društvo defektologa Srbije

Programski Odbor

Koordinator rada i član programskog odbora

Dr Milica Janković

vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Elektrotehnički fakultet

Članovi Programskog odbora

Dr Vlado Delić

redovni profesor, Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka

Dr Vanja Ković

redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Gordana Nikolić

redovni profesor, Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru

Dr Ljubica Konstatinović

redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Medicinski fakultet, Klinika za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“

Dr Fadilj Eminović

redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Dr Natalija Panić Cerovski

vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Naučni Odbor

Dr Željka Car

redovni profesor, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Hrvatska

Dr Calogero Foti

redovni profesor, Univerzitet „Tor Vergata“ u Rimu, Italija

Dr Medina Vantić-Tanjić

redovni profesor, Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

Dr Bryan McCormick

profesor, Templ Univerzitet, Koledž za javno zdravlje, Departman za zdravstvene i rehabilitacione nauke, SAD

Dr Aleksandra Vučković

predavač, Univerzitet u Glazgovu, Tehnička škola James Watt, Škotska

Dr Maja Miličević Petrović

vanredni profesor, Univerzitet u Bolonji, Departman za prevođenje i tumačenje, Italija

Dr Kosta Jovanović

vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Elektrotehnički fakultet, Srbija

Dr Shay Dowson

docent, Centralni univerzitet u Mičigenu, SAD

Dr Suzy J Styles

docent, Tehnološki univerzitet Nanyang, Škola društvenih nauka, Singapur

Dr Čedomir Stanojević

docent, Univerzitet Klemenson, Koledž za bihevioralne, društvene i zdravstvene nauke, SAD

Dr sci. med Dejan Stevanović

dečji psihijatar i naučni saradnik, Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu, Srbija; Gillberg Neuropsychiatry Centre, Institute of Neuroscience and Physiology, University of Gothenburg, Sahlgrenska Academy, Gothenburg, Švedska

Doc. dr Marija Cvijetić Vukčević

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru

COMMITTEES OF THE CONFERENCE

Organizing Committee

Siniša Ranković, The Society of Special Education of Serbia

Petar Mrkić, PM plus d.o.o.

Miodrag Nedeljković, The Society of Special Education of Serbia

Program Committee

Work coordinator and member of the program board

Dr. Milica Janković

Associate professor, School of Electrical Engineering, University of Belgrade

Members of the Program Committee

Dr Vlado Delić

Full professor, Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad

Dr Vanja Ković

Full professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Dr Gordana Nikolić

Full professor, Faculty of Education of Sombor, University of Novi Sad

Dr Ljubica Konstatinović

Full professor, Medical Faculty, University of Belgrade, Rehabilitation Clinic "Dr. Miroslav Zotović"

Dr Fadilj Eminović

Full professor, Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

Dr Natalija Panic Cerovski

Associate professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Scientific Committee

Dr. Željka Car

full professor, University of Zagreb, Faculty of Electrical Engineering and Computing, Croatia

Dr. Calogero Foti

full professor, Tor Vergata University in Rome, Italy

Dr. Medina Vantić-Tanjić

full professor, University of Tuzla, Faculty of Education and Rehabilitation, Bosnia and Herzegovina

Dr. Bryan McCormick

Professor, Temple University, College of Public Health, Department of Health and Rehabilitation Sciences, USA

Dr. Aleksandra Vučković

Lecturer, University of Glasgow, James Watt School of Technology, Scotland

Dr. Maja Miličević Petrović

Associate Professor, University of Bologna, Department of Translation and Interpreting, Italy

Dr. Kosta Jovanović

associate professor, University of Belgrade, Faculty of Electrical Engineering, Serbia

Dr. Shay Dawson

Assistant professor, Central Michigan University, USA

Dr. Suzy J Styles

Assistant Professor, Nanyang Technological University, School of Social Sciences, Singapore

Dr. Cedomir Stanojević

Assistant Professor, Clemson University, College of Behavioral, Social and Health Sciences, USA

Dr. sci. med Dejan Stevanović

child psychiatrist and research associate, Clinic for Neurology and Psychiatry for Children and Youth, Serbia; Gillberg Neuropsychiatry Centre, Institute of Neuroscience and Physiology, University of Gothenburg, Sahlgrenska Academy, Gothenburg, Sweden

Marija Cvijetić Vukčević

Assistant profesor, University in Novi Sad, Faculty of Education in Sombor

SADRŽAJ

PLENARNA IZLAGANJA	13
ULOGA EMPATIJE U DOBU VEŠTAČKE INTELIGENCIJE PROF. DR STANKO BLATNIK.....	15
FRAGILNI X SINDROM: ŠTA SMO NAUČILI I STA JE NA VIDIKU PROF. DR DRAGANA PROTIĆ.....	16
KAKO MOŽEMO DA IMPLEMENTIRAMO PAMETNA ZDRAVA OKRUŽENJA PRILAGOĐENA GODINAMA (SHAFE)? COST AKCIJA NET4AGE-FRIENDLY KAO PRISTUP MEĐUNARODNOJ SARADNJI PROF. DR IVAN CHORBEV, CARINA DANTAS, WILLEKE VAN STAALDUINEN, PETRE LAMESKI, EFTIM ZDRAVEVSKI.....	17
ASISTIVNI MOZAK-RAČUNAR INTERFEJS SISTEMI: STANJE U OBLASTI DR ANDREJ SAVIĆ.....	18
GOVORNO-JEZIČKE SMETNJE (ISKUSTVA IZ PRAKSE) DOC. DR GORDANA ČOLIĆ.....	19
TEKST DOSTUPAN SVIMA: PREGLED OBRADE PRIRODNIH JEZIKA I NJENIH PRIMENA DR BOJANA BAŠARAGIN.....	20
SUPPORTING THE DEVELOPMENT OF RESOURCE CENTRES IN SERBIA TO PROMOTE INCLUSIVE EDUCATION THROUGH ASSISTIVE TECHNOLOGY LORENZO DESIDERI, SNEŽANA VUKOVIĆ, STEVAN NESTOROV, SANELA SLAVKOVIĆ, NENAD GLUMBIĆ, MIRJANA DJORDJEVIĆ, VLADIMIR BOJKOVIĆ, GORAN RADOSAVLJEVIĆ, ALEKSANDRA LAZEVSKI, JELENA ARSOVIĆ, MIRJANA LAZOR, NEVENA PERIĆ, NATAŠA KOVAČEVIĆ ŽIVKOVIĆ, ALEKSANDRA MUTAVDŽIĆ, SHARON BORG SCHEMBRI, MAY AGIUS, RICCARDO MAGNI, SILVIO PAGLIARA, FRANCESCO ZANFARDINO, KATERINA MAVROU, ELENI THEODOROU, NATAŠA JOVIĆ, VALENTINA FIORELMONDO, ELENA SALVADOR, EVERT-JAN HOOGERWERF	21
PRIKAZ RAZVOJA ASISTIVNE TEHNOLOGIJE U JAVNO FINANCIRANOJ SPECIJALNOJ ŠKOLI ZA AUTIZAM U LIVERPULU, UJEDINJENO KRALJEVSTVO DR SARA MURŠIĆ.....	23
PROŠIRENA STVARNOST KAO KLJUČ INKLUZIVNOG UČENJA DR SARA MURŠIĆ.....	24
POSTERI.....	26
STAVOVI STUDENATA FAKULTETA ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU O STICANJU ZNANJA O PRIMENI RAČUNARA U NASTAVI ALEKSANDRA BAŠIĆ, DRAGANA MAČEŠIĆ PETROVIĆ.....	28
AUGMENTED REALITY AS A TOOL FOR ENHANCING COGNITIVE PERFORMANCE IN MILD COGNITIVE IMPAIRMENT ALEKSANDRA VULOVIĆ, ŽARKO MILOŠEVIĆ, NENAD FILIPOVIĆ.....	29
ISPRAVLJANJE LOŠIH ORALNIH NAVIKA KOD DECE I ODRASLIH KROZ UZAJAMNU DVOSMERNU VEZU LOGOPEDIJE I ORTODONCIJE BOJANA VULIĆ, KATARINA JANIĆ BAŠIĆ.....	30
TEHNOLOGIZACIJA NASTAVE ENGLESKOG JEZIKA U TRANSLATOLOGIJI BRANKICA BOJOVIĆ.....	31
APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ASSISTIVE TECHNOLOGIES VESELIN MEDENICA, VLADIMIR ILIĆ	32
LIVE TRANSCRIBE-ASSISSTANT TECHNOLOGY FOR DEAF AND HEARING-IMPAIRED INDIVIDUALS LIDIJA TOMEVSKA, SLOBODANKA DŽEPOVSKA.....	33
PRIMENA APLIKACIJA KA POBOLJŠANJU RADA SA UČENICIMA MARIJANA BUGARSKI.....	34
BESKONTAKTNI KOMUNIKATOR U ŠKOLSKIM USLOVIMA MIRJANA STEVANOVIĆ.....	35
DOBRE APLIKACIJE ZA OBRAZOVANJE GA-TE NATAŠA SELIĆ STANKOVIĆ, SNEŽANA BABOVIĆ DIMITRIJEVIĆ, SANDRA SKENDŽIĆ, MARINA SPARIĆ, STEFAN RANKOVIĆ, ANA KIKOVIĆ, DIJANA STOJKOVIĆ.....	36

MULTIMEDIJALNE APLIKACIJE ZA EDUKACIJU I REHABILITACIJU DECE SA OŠTEĆENIM SLUHO PREDŠKOLSKOG UZRASTA, PREDRAG PAVLOVIĆ, SNEŽANA ČARAPIĆ.....	37
SUPPORTING THE DEVELOPMENT OF RESOURCE CENTRES IN SERBIA TO PROMOTE INCLUSIVE EDUCATION THROUGH ASSISTIVE TECHNOLOGY, LORENZO DESIDERI, SNEŽANA VUKOVIĆ , STEVAN NESTOROV, SANELA SLAVKOVIĆ, NENAD GLUMBIĆ, MIRJANA DJORDJEVIĆ, VLADIMIR BOJKOVIĆ , GORAN RADOSAVLJEVIĆ, ALEKSANDRA LAZEVSKI, JELENA ARSOVIĆ, MIRJANA LAZOR, NEVENA PERIĆ, NATAŠA KOVAČEVIĆ ŽIVKOVIĆ, ALEKSANDRA MUTAVDŽIĆ, SHARON BORG SCHEMBRI, MAY AGIUS, RICCARDO MAGNI, SILVIO PAGLIARA, FRANCESCO ZANFARDINO, KATERINA MAVROU, ELENI THEODOROU, NATAŠA JOVIĆ, VALENTINA FIORELMONDO, ELENA SALVADOR, EVERT-JAN HOOGERWERF	38

INDEKS AUTORA	40
----------------------------	-----------

PETA MEĐUNARODNA KONFERENCIJA
ASTEK 2023.

PLENARNA IZLAGANJA

TEKST DOSTUPAN SVIMA: PREGLED OBRADÉ PRIRODNIH JEZIKÁ I NJENIH PRIMENA

dr Bojana Bašaragin

Istraživačko-razvojni institut za veštačku inteligenciju Srbije, Novi Sad, Srbija

Još od vremena prvih računara ljudi su razmišljali o tome kako da iskoriste njihovu snagu da na što efikasniji način obrađuju tekst. Oblast obrade prirodnih jezika (OPJ) nastala je iz jednog takvog razmišljanja: Kako bi računar mogao da nam pomogne da prevedemo tekst s jednog jezika na drugi? Ono što je izgledalo skoro kao nemoguća misija sredinom prošlog veka sada je postalo naša stvarnost. Ne samo da možemo da automatski prevodimo sa stranog jezika, već i da slušamo automatsko čitanje teksta, razgovaramo sa AI konverzacijskim agentom upotrebom glasa ili kroz pisane poruke, dobijemo automatske sažee dugačkih i kompleksnih članaka, i izvedemo zaključke na osnovu hiljade dokumenata koje pritom ne moramo ni da otvorimo.

Prve aplikacije OPJ nastale su zahvaljujući ogromnom ljudskom trudu - izradi pravila, rečnika i baza znanja, i usmeravanjem algoritama mašinskog učenja na šta da obrate pažnju u tekstu. S usponom veštačkih neuralnih mreža i napretkom algoritama dubokog učenja, računari sada u velikoj meri mogu sami da uče iz teksta, pri čemu je naša uloga postala obezbeđivanje tačnih i nepristrasnih informacija.

Osim ubrzavanja načina na koji pristupamo informacijama, ove aplikacije su imale značajan uticaj i na ljude sa poteškoćama u pristupanju tekstu. Iako do napretka u ovoj oblasti dolazi kroz potrebu da se postignu sve bolji naučni rezultati, aplikacije OPJ prolaze pravi test tek u susretu sa realnim životnim izazovima kakav je ovaj. Kako je OPJ po svojoj prirodi multidisciplinarna oblast, do još značajnijih napredaka u dostupnosti teksta za sve može doći samo udruženim naporom naučnika i eksperata u oblasti lingvistike, računarstva, medicine i defektologije.

U ovoj prezentaciji ću dati pregled nekih od najproduktivnijih oblasti OPJ i njihovih primena u svakodnevnom životu, s osvrtom na dostupnost teksta.

Ključne reči: obrada prirodnih jezika, dostupnost teksta, automatska obrada teksta